

Kohtunik kui otsustaja

Kai Härmand

Austatud riigikohtu esimees, head kolleegid ja külalised!

Minul paluti täna pidada ettekanne kohtunikust kui otsustajast. Minu ettekanne on puhtalt tsiviilasju lahendava kohtuniku nägemus. Mõtlesin kas ja kui palju me üldse tänapäeval kohtuasjades otsustame. Kohtunik on tsiviilasjas aina enam lepitaja ja vahekohtunik kui range otsustaja. Vaadates kohtupraktika arengusuundi, siis aina enam saab olema rõhutatud kohtu abistav roll vaidluse lahendamisel. Kohtunik on pigem neutraalne vahemees, kes selgitab vaidlejatele seaduse mõtet, toob välja poolte argumentide tugevad ja nõrgad küljed ning roogib vaidlusest välja liigsed süüdistused. Kohtu ülesandeks on eelkõige õigusrahu jaluleseadja osa ning rahu jääb püsima siis, kui ka sõdijad ise on selle vajalikkuses veendunud ning see pole neile olude sunnil või vägevama jõuga pealesurutud valik. Muidugi, mõnikord oleme hagi kirjutajad ja poolte õigusnõustajad, mõnikord jälle ainuke inimene, kel on kannatust kuulata ja mõnikord poksikott, kelle peal end välja elada. Ma tahaksin rääkida meie kahetisest rollist otsustajana. Kohtu ja inimese rollist.

Ma kutsun üles lugegem oma menetlusseadusi. Meie ülesanne otsustajana on tegelikult inimesi aidata. Aidata neil oma õiguslikud sasipuntrad lahti harutada ja eluga edasi minna. Iga menetluslik otsus, mis me teeme, peab viima vaidluse lahendamisele lähemale. Me ei tohi näha menetlusosalistes kiusajaid ega igas uues lauale toodud toimikus tüütust.

Pöördun jälle menetlusseaduse poole. Tsiviilkohtumenetluse seadustik ei tee vahet kohtul kui institutsioonil ja asja menetleval konkreetset kohtunikul. Kui menetlusseadus sätestab, et kohus selgitab menetlusosalisele menetlustoimingu tegemise tagajärgi, siis ei ole see kohus mitte abstraktne institutsioon vaid meie, asja lahendavad kohtunikud, kes seda selgitustööd teevad.

Me ei ole kohtussepõrduja jaoks suvaline riigiametnik, kes otsustab mingi tema jaoks tarvilise asjaolu üle. Meie olemegi tavainimese jaoks kohus kui institutsioon, mille usaldusvääruse kohta viiakse läbi küsitlusi ja rolli üle vaieldakse ajakirjanduses.

Iga meie otsustus, sõna või näoilme kujundab kohtu kui institutsiooni usaldusvääruse ja maine iga päev. Ka riigi usaldusvääruse. Ilma asjata pole meile antud rüüks talaar, mis peaks sümbolsest katma meie inimliku poolehoiu ja nõrkuse ja meid institutsiooniks muutma. Me võime seda ju isekeskis hüüda kitliks, eks see üks riigi kõõgitüdraku töö mõnikord ole, aga see on meile antud võimalus iga kord kui me taalri selga paneme tunda, et me esindame institutsiooni ja riiki. Meie töö ei ole lihtsalt amet või elukutse. Kohtul on oma ülesanne riigis täita ja iga meie otsustus peab olema kantud sellest missioonist. Olgu need otsustused siis nii triviaalsed ja rutiinsed kui nad mõnikord on. See mis meie jaoks on rutiin, on kohtusse pöördunud inimese jaoks tavapäratu ja võõras, mõnikord ka hirmutav või segadust tekitav. Meie kohustuseks on lisaks õigusemõistmisele selgitada ka reegleid, mille järgi mäng käib ning vahel ka nende reeglite vajalikkust põhjendada. Meie ülesanne otsustaja on seadust järgida ja selle järgimise vajalikkust ka teistele selgitada.

Teisalt on meie ülesanne olla otsustajana ka inimene.

Mina ei tahaks, et minu kiiruse ületamise üle otsustaks moraalipühak, kes ei ole kunagi korra tunda kiusatust kevadel esimeste kuivade ilmadega auto gaasipedaali vajutada.

Või ülim pedant, kes loeb läbi kõik väikeses kirjas lepingutingimused ega hilineks mitte kunagi ühegi kohustuse täitmisega. Ma tahaks, et minu üle mõistaks õigust keegi, kes saab aru inimlikest kiusatustest, mitte moraaliühak, kes kunagi ei eksi ega tee iial midagi valesti.

Iga kord kui me läheme saali, iga kord kui me asume kirjutama otsust, sekkume me teiste inimeste ellu. Mõnikord nad tahavad seda, mõnikord mitte. Vahel nad ei oska otsustada, vahel teavad nad täpselt, mis neile vajalik on, vahel ei lasta neil otsustada oma elu üle. Meie ülesanne on olla inimene ja omada piisavalt empaatiavõimet, et aru saada miks menetlusosalised on käitunud nii, nagu nad on käitunud. Inimlik mõõde, igapäevaeluga kursisolek ja mõistmine, on meie töös väga vajalikud. Ma ei pea silmas, et peaksime kõiki ettetulevaid kaasuseis empiirilisel kogema. Ei pea võtma kiirraenu, et saada aru kuidas inimesed end võlgade võrku mässivad, kuid tuleks käia ringi avatud silmadega. On imestamapanev, kui pinnapealselt selgitatakse inimesele kodulaenu või autoliisingu lepingu sõlmimisel lepingu sisu, hoolimata sellest, kui tähtsaks seadusandja seda on pidanud. Kes meist ei oleks leidnud oma postkastist valele aadressile toodud arveid. Ja kellel ei oleks kadunud just tähtaja viimasel päeval internetiühendus kogu päevaks. Meie ülesanne on selliseid inimlikke faktoreid teada ja arvestada ning teha oma tööd südamega, iga kord. Suur süda peab meil olema.

Täna!